

www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 22 / 2022 / ЖАК ДЕРИДА: ФРОНТОВЕ

URL: http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2022/01/Darin-Tenev_Indicating-the-Impossible.pdf

Указване на невъзможното, или защо в деконструкцията на Дерида няма метод

Дарин Тенев

Резюме: Статията се фокусира върху настоящето твърдение на Дерида, че деконструкцията не е метод, и го интерпретира в светлината на отношението на деконструкцията и събитието на невъзможното. Невъзможното, като вече не противопоставено на възможното, изправя мисълта пред особена трудност, доколкото не може да бъде направено актуално или присъстващо, без да бъде редуцирано до актуалност и присъствие; а в същото време сякаш не може да се работи с невъзможното, без да го направим актуално и присъстващо. Събитието като случване на невъзможното, което остава невъзможно (сингуларно утвърждаване на апорията) е всеки път уникално. Да се мисли деконструкцията като нещо, което се случва, предполага да се вземе предвид сингуларността и уникалността. Статията се спира на прочита на „Лудостта на деня“ на Бланшо, предложен от Дерида, и анализира начина, по който стратегията на Дерида му позволява да използва елементи на онова, върху което работи, като инструменти, указващи към невъзможното всеки път по уникален начин. И тъкмо с указването на невъзможното деконструкцията преодолява двойната трудност да няма метод и да удържа невъзможното като невъзможно в актуалното.

Ключови думи: деконструкция, Дерида, метод, стратегия, невъзможно, индексичност, Бланшо

Дарин Тенев е доцент по теория на литературата и преподава в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ и в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Член е на Института по социоанализа и на Института за критически теории на свръхмодерността. Интересите му са в областта на деконструкцията, теорията на моделите, феноменологията, психоанализата, съвременната философия. Публикувал е „Фикция и образ. Модели“ (Пловдив: Жанет 45, 2012) и „Отклонения. Опити върху Жак Дерида“ (София: Изток-Запад, 2013).

Ще започна с кратко изложение на основния аргумент. Дерида нерядко е настоявал, че деконструкцията не е метод. Има различни начини да се чете това твърдение. Тук ще се спра върху това как то е свързано с опита на невъзможното в творчеството на Дерида. Едно от ключовите неща, на които учи опитът за невъзможното е, че то, невъзможното, е несводимо до присъствие и настояще; то е онова, което отваря присъствието и настоящето към непредвидимото и непредопределеното, към неизчислимите ефекти на идното. Ако това е така, то невъзможното не може да бъде изказано или показано, не може да бъде представено – защото не може да бъде оприсъствено. То е онова, което в актуалното остава нередуцируемо до нищо актуално. Невъзможното може единствено да бъде указвано, индикирано, по формален начин. При Дерида това указване не е просто наложено отвън върху онова, което се анализира. Той използва елементи на анализираното като инструменти, така да се каже, за собствените си анализи, за да демонстрира едновременно възможностите на анализирания текст, феномен и т.н., от една страна, и възможностите на самия анализ, от друга. Наред с това, той постоянно подчертава това, че демонстрираните възможности съвсем не изчерпват нещата. Траекторията на неговата мисъл среща често читателя с предпазливите му уговорки, уговорки по отношение на използвания език, на начина, по който се поставя въпросът и пр. Ще твърдя, че такива уговорки съвсем не са просто стилистичен похват, а начин да се указва отново и отново, че има възможности, които няма да се изчерпят от онова, което е или ще бъде казано, негативни възможности. И именно тези негативни възможности най-често указват на свой ред начините, по които актуалното е отворено към невъзможното. На страниците по-долу ще очертая грубо как това работи в един негов текст, „Законът на жанра“, чийто по-внимателен анализ оставям за друг случай. Ръководена от онова, което изследва, деконструкцията на Дерида винаги зависи от своя предмет и в същото време разкрива как този „предмет“, нетъждествен със себе си, неидентичен на себе си, е отварян от собствените си невъзможности.

Ето примерен цитат с твърдението на Дерида: „Деконструкцията не е метод и не може да бъде трансформирана в метод.“¹ Деконструкцията не е метод. Звучи ясно и категорично, може би не просто констатив, а перформатив, който настоява

¹ Jacques Derrida, “Lettre à un ami japonais”, *Psyché. Invention de l'autre*, t. II, Paris : Seuil, 2003, p. 12. Превод на български на този известен текст е публикуван в *Литературен вестник*: Жак Дерида, „Писмо до японски приятел“, *Литературен вестник*, бр. 9/ 1997 г. С оглед на задачите на този текст, тук предложеният превод е мой.

деконструкцията да не се мисли като метод. Същевременно за деконструкцията често се говори тъкмо като за метод, особено в литературоведски среди и тя се обяснява и преподава тъкмо така, наред със формалистичния метод, със структуралисткия и феноменологическия метод и т.н. Дори сред изследователи, които не само добре разбират, но и упражняват деконструкция, може да се прочетат твърдения като: „Деконструкцията е отличен *метод* за анализ и демонстрация на пределни метафори. Освен това тя върши чудесна работа като *критическа техника* [...] Деконструкцията връща буквалностите назад към парадоксалния им метафоричен генезис – в този случай тя е генеалогически *метод*.“² Не става дума за грешка – деконструкцията е позволявала и позволява да бъде методологизирана³ и това може да се види още в ранните текстове на Дерида, например когато е представял деконструкцията като двоен жест, който първо *преобръща* дадено противопоставяне и йерархията, която поддържа, а после, за да не се остане в логиката на полето, където действа йерархията – тоест, да не се остане при преобръщане, което разменя местата на горе и долу, но запазва структурата, която изисква да има две места в йерархично отношение, – *маркира зева или отстоянието (écart)* между това преобръщане, тази инверсия, и появата на онова, което не се оставя да бъде схванато или уловено в предходния режим.⁴ Такова описание разрешава да се види като деконструкция всеки опит по преобръщане на опозициите и последващото отместване на самата система, в която те функционират; такова описание дава възможност деконструкцията да се преподава по относително лесен и разбираем начин. То обаче, без да е грешно, е подвеждащо. То може да бъде разширено и несъмнено тъкмо в разширената си версия е

² Албена Хранова, Димитър Вацов, „Събитие и безсмъртие в две понятия, в два сюжета и два прочита“, в: Димитър Вацов, *Силите на речта*, София: Изток-Запад, 2021, с. 163, курсивът мой – Д. Т. Текстът на Хранова и Вацов предлага, наред с други неща, и изключително внимателна деконструкция, върху която да стъпи при изграждането на своето концептуално предложение. Както ще стане ясно, в случая не става дума да критикувам тяхната употреба, а да покажа в какъв смисъл всяко методологизиране на деконструкцията би оставало незадоволително. Що се отнася до основната теза на текста им, до голяма степен я приемам, но обсъждането ѝ излиза извън задачите, които си поставям тук. За обсъждане на съвременните философски дискусии около метафората в България си позволявам да препратя към Дарин Тенев, „Потенциите на фигурата: между наративните характери и реторическите похвати“, *Философски алтернативи*, 2-3/2017, с. 17-35.

³ Има множество текстове в духа на Lasse Thomassen, “Deconstruction as Method in Political Theory”, *Osterreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, vol. 39, 1/ 2010, pp. 41-53, в които може да се открие такова методологизиране на деконструкцията.

⁴ Виж напр. Жак Дерида, *Позиции*, прев. Георги Кацаров, София: Критика и хуманизъм, 1993; Jacques Derrida, *Positions*, Paris: Les Éditions de Minuit, 1972, по-специално pp.56-58.

използвано в цитирания откъс, но това пак би оставало подвеждащо. Защо това е така е въпросът, на който ще се опитам да отговоря на тези редове.

Нека се върнем като начало към думите на Дерида, приведени по-горе. Изказването, че не е метод, идва след като той вече е говорил за това, че деконструкцията не е критика и не е анализ. А тя не е критика или анализ, защото наред с други неща деконструира философите, залегнали в разбирането за критика и анализ. Метод е третото, спрямо което в този контекст деконструкцията е разграничена. Разбира се, и тук може да се каже, че деконструкцията поставя под въпрос предпоставките на самото говорене за метод, но коментирайки защо не е метод Дерида обръща внимание на нещо друго. Като посочва, че тя не може да се сведе до „някаква методологическа инструменталност“ или до „съвкупност от правила и процедури“, той подчертава, че ако деконструкцията е всеки път сингуларно събитие, то е и защото тя не е акт или операция, тъй като в нея има нещо пасивно, което не позволява да мислим някакъв субект на деконструкцията, индивидуален или колективен, който поема инициативата и прилага деконструкцията към обект, текст, тема. С фразите на Дерида: „Деконструкцията се случва.“ „Деконструира се.“⁵ На друго място той тезисно заявява: „Деконструкцията не е нито теория, нито философия. Тя не е нито школа, нито метод. Не е дори дискурс, акт или практика. Тя е „това, което се случва“ [...]“⁶ Накратко, събитийният характер на деконструкцията ѝ пречи тя да бъде метод. Така вниманието се насочва към смисъла, който Дерида влага в разбирането си за събитие. Тук няма да навлизам във важните въпроси, които то поставя, нито ще предложа реконструкция на развитието на понятието за събитие от „Структурата, знакът и играта в дискурса на хуманитарните науки“ и „Подпис събитие контекст“ през „Психе. Измислянето на другия“ до късните текстове, а само ще се задоволя да отбележа, че за Дерида събитието е безусловно и неизчислимо, неовладяемо и неподчинимо на никаква суверенност (затова, макар и свързано с перформативността, в крайна сметка то не е перформативно); непредвидимо и непредопределено, то изненадва реда на възможното („Няма хоризонт за събитието, то идва отгоре, вертикално, или изотзад, или изотдолу, но човек не го вижда да идва.“⁷); в този смисъл то трябва да остава отвъд вече възможното, *събитието е*

⁵ Derrida, “Lettre à un ami japonais”, всички цитати са от стр. 12.

⁶ Jacques Derrida, “Some Statements and Truisms About Neologisms, Newisms, Postisms, Parasitisms, and Other Small Seisms”, In: *Derrida d'ici, Derrida de là*, dir. Thomas Dutoit, Philippe Romanski, Paris: Galilée, 2009, p. 243.

⁷ Jacques Derrida, Alain Veinstein, “Paroles nocturnes”, *Entretien*, 3/ 2017, p. 38.

случването на невъзможното (а „само невъзможното може да се случи“⁸). „Няма идно, нито връзка с идването на събитието без опита за „може би“. [...] Събитието произтича от едно *може би*, което се съгласува не с възможното, а с невъзможното.“⁹

Това ще рече, че *деконструкцията няма метод тъкмо доколкото е опит за невъзможното*. Невъзможното обаче не се оставя да бъде представено, да бъде доведено до присъствие с някакъв акт. Поради тази причина, както беше посочено, събитието не се оставя да бъде сведено до акт (като събитие „деконструкцията не е дори *акт* или *операция*“¹⁰), а оттук може да се добави – и до нищо актуално. Събитието и невъзможността при Дерида не се оставят да бъдат мислени през „метафизическата интерпретация“¹¹ на възможното, виртуалното и актуалното. Което означава, наред с други неща, че невъзможното и възможното няма да са противопоставени, както предполага метафизическата интерпретация, понякога криеща се зад привидно неутралната логика на модалностите от Аристотел до Хинтика и отвъд. Ако невъзможното се случва, то е, защото невъзможното е онова, което прави възможното възможно, пречейки му да се изчерпи в акт или актуалност. Това е свързано с редица въпроси, които тук няма да разглеждам. Ще се огранича с един цитат, където Дерида коментира „невъзможното като условие за възможност“:

Началното in- от im-possible е несъмнено радикално, неукротимо, неотречимо. Но то не е просто отрицателно или диалектическо, то въвежда във възможното, то е днес негов разпоредител; то го кара да дойде, кара го да се обръща според една анахронична темпоралност или според едно невероятно родство [...] От самото сърце на не-възможното така бихме чули импулса или пулса на една „деконструкция“.¹²

Невъзможното въвежда във възможното и със самото това прави всяко условие за възможност също и условие за невъзможност. Откъдето и честата поява на иначе объркващото определяне на „невъзможното като единствена възможност и като условие на възможност.“¹³ Деконструкцията като опит за невъзможното би следвало тогава да се отнася към такова сдвояване на възможно и невъзможно,

⁸ Jacques Derrida, *L'Université sans condition*, Paris : Galilée, 2001, p. 74.

⁹ Пак там, p. 75.

¹⁰ Derrida, „Lettre à un ami japonais“, p. 12.

¹¹ Derrida, *L'Université sans condition*, p. 75.

¹² Jacques Derrida, *Papier machine*, Paris: Galilée, 2001, p. 308.

¹³ Jacques Derrida, *Voyous*, Paris: Galilée, 2003, p. 74.

което държи възможното възможно като постоянно убягващо на присъствието, актуалното, действителността. И все пак, когато говорим за това, ние го правим всеки път актуално, има акт, с който трябва да се извърши това отнасяне. Как се говори за невъзможното тогава, как се работи с невъзможното, което се случва всеки път като сингуларно събитие, без да бъде сводимо до актуалност, нито до присъствие?

Макар и да не е просто акт или операция, деконструкцията предполага *стратегия*. Дори може да се каже, че при липсата на метод, тази стратегия я прави разпознаваема. Изглежда, че тъкмо стратегията е това, което позволява да се обвърже деконструкцията като събитие и опит за невъзможното, като нещо, което се случва, нещо безусловно, от една страна, и съзнателното, целесъобразно действие, което изчислява и винаги е под условие. Става дума за опит, който „нарочно [*délibérément*] *дръзва*“ да бъде засегнат от незнанието и от идното¹⁴, с други думи *умишлено* действа в посока на минаване отвъд всички „методологически и логически сигурности“¹⁵ и така някак методично минава отвъд метода. Дали не може да се каже, че стратегията е онова, което позволява преговорите между метод и без-метод?¹⁶

¹⁴ Жак Дерида, *За граматологията*, прев. Ж. Дамянова, София: ЛИК, 2001, с. 245.

¹⁵ Пак там, с. 244.

¹⁶ Дерида започва да развива понятието си за *преговори* (*négociations*), за преговаряне, относително късно, може би в края на 1980-те години. Срв. Jacques Derrida, *Negotiations*, ed. E. Rottenberg, Stanford: Stanford University Press, 2002, pp. 25-26, където говори за преговори между утвърждаването и позицията. Малко по-късно, във важния си текст *Сила на закон* той ще тематизира преговорите като отношение между изчислимото и неизчислимото (виж Jacques Derrida, *Force de loi*, Paris: Galilée, 1994, p. 62), за да продължи да го използва именно в смисъла на определено действие, свързващо условното и безусловното, предвидимото възможно и невъзможното, изчислимостта, отменяща идното, и събитието. (Срв. напр. Derrida, *L'Université sans condition*, p. 78; Jacques Derrida, *États d'âme de la psychanalyse*, Paris: Galilée, 2000, pp. 83-84.) Върху понятието „преговори“ у Дерида, виж Drucilla Cornell, “Derrida’s Negotiations as a Technique of Liberation”, *Discourse*, Vol. 39, 2/ 2017, pp. 195-215. Когато говори за безусловното гостоприемство, за безусловната прошка, за справедливостта като минаваща отвъд всяко право и всеки закон и т.н., Дерида посочва, че винаги трябва да има преговори между условното и безусловното, защото отговорното решение в апорията, тоест там, където има нерешимост, трябва поетически да изобретява всеки път наново, но също в смисъла на това „да открива всеки път уникален компромис“ между безусловно и условно (Jacques Derrida, “Responsabilité et hospitalité”, In: *Manifeste pour l'hospitalité. Autour de Jacques Derrida*, dir. Mohammed Seffahi, Grigny: Paroles d'aube, 1999, p. 114). По време на дискусиата върху този текст Рафаел Загюри-Орли предложи „стратегия“ да се мисли като друга дума за „преговори“. Намирам това предложение за основателно и важно. Виждам *понятието за преговори* тъкмо като *концептуално развитие на по-ранното понятие за стратегия*. Доколкото ми е известно, стратегия и преговаряне са свързани тематично с оглед на работата на деконструкцията само на едно място, в *Сила на закон*, където се казва, че деконструкцията като „стратегия за разрыв никога не е чиста“ и винаги трябва да бъде преговаряна (“negociier”) в конкретната ситуация с оглед на съществуващите протоколи и правила. Derrida, *Force de loi*, p. 93.

Понятието за стратегия, върху което тук няма да се спирам дълго, се появява в ранните текстове на Дерида, за да укаже как при все че сме неизбежно уловени в метафизическия дискурс и не може да го преодолеем, сменяйки просто думите, които използваме („няма никакъв смисъл да се лишим от понятията на метафизиката, за да разтърсим метафизиката; ние не разполагаме с никакъв език – с никакъв синтаксис и никаква лексика, – които да бъдат чужди на тази история, не може да обявим никаква деструктивна пропозиция, на която вече да не ѝ се е наложило да се плъзне във формата, която пропозицията би искала да оспори.“¹⁷), затворени в него, ние все пак бихме могли да използваме собствените му инструменти, за да го подрием, като покажем пункта, в който той неизбежно, отнасяйки се към самия себе си, пуска в себе си другостта и се разкрива като несамотъждествен. Всяка система в своето самоотнасяне се оказва отворена и несамотъждествена. Още през 1963 г. в „Сила и значение“ Дерида пише:

Нашият дискурс необратимо принадлежи на системата на метафизическите опозиции. Скъсването с тази принадлежност може да бъде обявено единствено чрез известна организация, чрез известно стратегическо пренареждане, което във вътрешността на полето и с неговите собствени сили обръща срещу него собствените му стратегемии, произвежда дислоцираща сила, която пронизва цялата система, като я пропуква във всички посоки и я раз-граничава от начало до край.¹⁸

Именно такава стратегия, такава „историческа стратегия“¹⁹ е причината, посочена от Дерида в „За граматологията“, той да се насочи към въпроса за писмеността и да избере да говори за „следа“.²⁰ Ролята на стратегията вероятно най-сбито е формулирана в „Структурата, знакът и играта в дискурса на хуманитарните науки“: „Става дума за това да се постави изрично и систематично проблемът за статута на един дискурс, заемащ от едно наследство средствата, необходими за деконструкцията на същото това наследство. Проблем на *икономия* и на *стратегия*.“²¹

¹⁷ Жак Дерида, *Писмеността и различието*, прев. Т. Батулева, София: Наука и изкуство, 1998, с. 411; преводът е леко модифициран.

¹⁸ Дерида, *Писмеността и различието*, с. 34; преводът е изменен.

¹⁹ Дерида, *За граматологията*, с. 109.

²⁰ Пак там, с. 109, 150.

²¹ Дерида, *Писмеността и различието*, с. 414; преводът е леко модифициран. Тук няма да се спирам на важната тема за икономията, като само посоча, че стратегията позволява движението между а-икономичното и икономичното, както и движението между ограничената и общата икономия. Всичко това е свързано със съвсем конкретни – понякога изглеждащи чисто стилови – решения как да се пише. От плътното влизане в езика на даден автор през не по-малко игровото изправяне на две текстови колони, които постоянно да си взаимодействат, или през формата на диалог между неясен брой участници, до изявеното автобиографично писане, Дерида отново и отново пренаглася стратегията си, за

Да се заемат от едно наследство, от един дискурс, от един текст, средствата за деконструкцията им, ще рече също да се покажат условията им за възможност като условия за невъзможност. Доколкото това предполага внимание към детайла, където различието вече не позволява успокоителния ход по предоверяване на идентичността на системата, всеки път стратегията ще изисква да се работи по различен начин, да се взимат различни елементи предвид, да се внимава отново и отново за синтактичната им свързаност. „Стратегическият анализ трябва постоянно да бъде пренагласян.“²² Да четеш текст със собствените му средства е да го следваш в начина, по който той се отнася към себе си, като едновременно създава и подрива своята идентичност. Деконструкцията се случва, но опитът, насочен към деконструкцията, свързва нейната събитийност, точката, в която различието ще е влязло и ще е разтърсило системата, със стратегията, която да укаже как системата сама, поддържайки и разтърсвайки се със собствените си средства, сочи към невъзможността, която я отваря, зареждайки я с неизчерпаем запас от непредопределени възможности.

Затова и не може да има една деконструкция, не може да има деконструктивизъм, който да е верен на такава стратегическа операция. Усилието да се конституира деконструктивизъм със свой си метод е усилие „да се реапроприира, да се укроти, да се нормализира“ това особено писане,²³ което стратегически всеки път внимава за сингуларното и различното, за идиома.

Подобна стратегия предполага особени уговорки, които Дерида не пропуска да разгърне в текстовете си. Ще дам два примера.

В началото на „Апории“ той пише „Става дума за някаква крачка“ (което, както посочва преводачката може да се преведе и като „Става дума за някакво не“, и като „Той идва/ отива с някаква крачка“; « Il y va d'un certain pas »)²⁴ и после в продължение на няколко страници коментира възможните значения на тази фраза, която сам е предложил.²⁵ Преди да се захване с коментара на Филип Ариес, с внимателния прочит на няколко параграфа от „Битие и време“ и с въпроса „Възможна ли е моята смърт“, Дерида сам поставя една фраза и после надълго обсъжда многозначността ѝ, за да разкрие как тя „се размножава от първия миг“,

да покаже всеки път ефектите на неизчислимото в самата тъкан на внимателно изчислените, промислени свои текстове.

²² Jacques Derrida, *La Dissémination*, p. 255n18.

²³ Derrida, „Some Statements and Truisms...“, p. 234.

²⁴ Жак Дерида, *Апории*, прев. А. Колева, София: Критика и хуманизъм, 1998, с. 21.

²⁵ Пак там, с. 21-27.

как тя „потрепва в множественост“.²⁶ Това, на което искам да обърна внимание, е, че при обсъждането на изречението, което е предложил, той постоянно употребява изрази като „може би“ („Какво може да значи това? Най-напред, може би, че...“²⁷) и „като че ли“ („Като че ли самият онзи, който кани или приема, като че ли самият обитател винаги се е настанявал *при обитателя*, при госта, комуто смята, че оказва гостоприемство, докато всъщност в началото той получава гостоприемство от него. Като че ли той е бил приет от онзи, когото смята, че приема.“²⁸).

Такъв жест може да изглежда досаден, но, досаден или не, защо му е нужен на първо място? Една от посоките, в които той може да се тълкува, е тъкмо като жест, който актуално, тук и сега, посочва към онова, което не може да бъде сведено или доведено до актуалност. С подобен жест тогава Дерида ще е отпращал към различни, непредвидими възможности на собственото си писане, които актуално казаното ще е вписало и ще носи в себе си. Множествеността, която е не на последно място езикова множественост, отваря акта и актуалността на собственото говорене, на собствените речеви актове на анализиращия, на интерпретиращия. Такива уговорки тогава не биха били просто проява на внимание към казаното, а средство писането или говоренето да указва само себе си и в това самоотнасяне да указва как е винаги вече отворено към други възможности, потрепващо в множественост.

Вторият пример е от началото на „Законът на жанра“, текст върху краткото произведение на Морис Бланшо „Лудостта на деня“. Дерида започва с думите:

ДА НЕ СЕ СМЕСВАТ жанровете. Няма да смесвам жанровете. Повтарям: да не се смесват жанровете. Няма да го правя. Представете си сега, че оставя тези изкази да отекват съвсем сами. Представете си: аз ги изоставям, освобождавам алеаторните им виртуалности и ги оставям на вашето слушане, на това, което им остава и което вие им давате като движение, за да се породят ефекти от всякакъв вид, без аз да стоя отзад и да отговарям за тях. [...] Те оформят отворена и по същността си непредвидима серия.²⁹

След това начало с фрази, които отново сам предлага, а после настоява, че изоставя на собствените им алеаторни виртуалности, Дерида ги коментира пространно на няколко страници, за да демонстрира отворената и по същността си

²⁶ Пак там, с. 24.

²⁷ Пак там, с. 21.

²⁸ Пак там, с. 25-26. Преводът е леко модифициран.

²⁹ Jacques Derrida, « La loi de genre », *Parages*, Paris: Galilée, 2003, p. 233.

непредвидима серия на техните ефекти, разпръсването, множествеността на техните смисли. Проблемът би бил, че алеаторните виртуалности и отворената серия не могат да се *покажат*, не могат да се представят, не могат да се доведат до присъствие – това би свело виртуалното до актуално. Може да се *каже*, че има такива виртуалности и такава серия, но това не би било достатъчно. Затова Дерида, с изрази като цитираните (алеаторни виртуалности, отворена серия), всъщност върши нещо повече от това да каже и нещо различно от това да покаже; с тези изрази той модализира целия си дискурс и така, когато започне да изброява някои от възможните значения, актуално изброените и посочени значения със самата си актуална множественост, адресирана и тематизирана в текста, започват да *указват* към виртуалната множественост на непредвидимите ефекти. Твърдя, че уговорките, които той прави по отношение на собственото си говорене и писане, могат да се интерпретират като служещи едновременно на това да правят текста саморефлексивен, само-отнасящ се, и на това да указват неговата отвореност към други, непредопределени значения. Така те ще са стратегически елемент, чрез който ще указва възможностите, невъзможните възможности на собствения си текст. Същото важи и за по-горе приведения пример с „Апории“, и за множеството от други случаи на подобни уговорки.

„Законът на жанра“ обаче позволява да се види как същото внимание, същата стратегическа операция при правенето на уговорки, са разгърнати дори в по-голяма степен по отношение на онова, което анализира, в случая „Лудостта на деня“ на Бланшо. Това произведение на Бланшо, първоначално публикувано през 1949 г. със заглавие „Един разказ?“, а после през 1973 вече като „Лудостта на деня“, поставя множество литературоведски и философски проблеми, някои от които Дерида обсъжда в други свои текстове. Тук той тръгва от въпроса за жанра, като още в началото на прочита си пише:

На Лудостта на деня могат да се направят прочити, които не са краен брой. Някои съм опитвал и ще го правя отново другаде и от друга гледна точка. Топосът на гледането, на слепотата и на гледната точка впрочем е вписан там и пресечен от един вид постоянна революция, която поражда или виртуално позволява да видят бял свят [donne virtuellement le jour] гледни точки, обрати, версии и реверсии, чиято сума остава по необходимост неизброима и чийто отчет е невъзможен. [...] Една

брутална и безжалостно обедняваща селективност се налага, на мен, на нас [...].³⁰

Тези думи могат да се четат като предупреждение насоките на прочита му да се вземат като вписани и указващи неизброими други възможности на текста. Всеки прочит е обедняващ в някакъв смисъл онова, което чете, но казането, че прочитът е обедняващ, поставя в друга светлина онова, което се чете, например „Лудостта на деня“ на Бланшо, указвайки – без да покаже и без да изкаже – неговата отвореност към други и различни прочити, указвайки неговите възможности. Така предложеният актуално прочит започва да сочи отвъд себе си, не към друга възможна актуалност, а към (не-)възможност на произведението, която не позволява да се доведе или сведе до актуалност.

При това още отгук, от началото на своя прочит на „Лудостта на деня“, Дерида въвежда и започва да използва средствата на самото произведение, както се вижда от препратката към светлината на деня, раждането („да видиш бял свят“, което на френски е буквално „да дадеш светлина“, « donner le jour ») и въпроса за гледната точка, които играят централна роля в него. С разгръщането на прочита този момент само ще се засилва. Дерида използва тези елементи, заети от текста на Бланшо, по начин, който ги разкрива като описващи текста и указващи сами неговите възможности отвъд всеки прочит. Със самото това средствата на текста, превърнати в инструмент на анализ, позволяват анализът саморефлексивно да мисли себе си, те са коректив за прочита.³¹ Нещо повече, те позволяват да се обръща посоката и сега анализиращият текст да е обект на прочит от страна на анализиращия текст, прочитът и неговата „теория“ да се разкрият като прочетени от самото произведение. Деконструктивната стратегия зависи от своя предмет, от начините, по които той отваря невъзможното като своя потенциалност.

Могат да се дадат многобройни примери от „Закона на жанра“ за този втори вид уговорки, които касаят анализиращия текст. Ето някои: „Невъзможно е да се реши следователно дали е имало събитие, разказ, разказ на събитие, или събитие на разказ.“³² „Към какво препащат думите „Един разказ“ в многото си появи и

³⁰ Пак там, pp. 246-247.

³¹ Това не означава, че читателят влиза неподготвен и невинен в текста, от който заема инструментите си за анализ. Напротив, всеки прочит е, съзнателно или не, саморефлексивно или не, теоретически обременен. Дерида прави изходните теоретични предпоставки ясни доколкото е възможно (тук това е, например, теорията на Жерар Женет за жанра), – но после чете и анализира тези предпоставки със средствата на текста (тук това води до деконструкцията на жанровата теория на Женет, като разграничението между модус и жанр става неудържимо по отношение на „Лудостта на деня“).

³² Пак там, p. 254.

разнообразните им пунктуации? [...] Огромната матрица на всички тези въпроси оформя тематичната и нетематизируема потенция на един симулакрум на разказ.³³ „В реториката на „Лудостта на деня“ идиоматичният израз « donner le jour » участва в една твърде мощна полисемична и дисеминална игра, която няма да опитвам тук да събирам.³⁴ Всеки от тези примери би искал дълъг и внимателен коментар, който тук няма да мога да предложа, но те, както и толкова други, разкриват как текстът на Дерида указва и дава на произведението на Бланшо от своя страна самò да указва възможностите на това произведение, възможността за неизброим брой различни прочити. (Това, че прочитите не са краен брой обаче не означава, че всеки прочит е възможен. Тук средствата на произведението използвани като инструмент са коректив.)

Така ако преди Дерида коментираше статута на своя собствен текст и посочваше неговата алеаторна виртуалност, сега той се обръща към възможностите на текста на Бланшо, който анализира. И в двата случая указването служи като *предупреждение* – „може и другояче“; и тази възможност е отвъд всеки акт и всяка операция. В първия случай той правеше своя текст самореференциален, във втория – показваше как текста на Бланшо се самоотнася и така указва потенциите си. Две нива на разгръщане на невъзможното като възможност: нивото на коментирания текст, нивото на коментирация текст. Потенциалността на втория се простира върху тази на първия, но може да черпи от неговото самоотнасяне средствата за преосмисляне и критика на собствената позиция на коментирация текст, а така и да сътворява, поетически да измисля, следвайки другия, нови начини да разкрива невъзможното. Само-референцията, авто-афекцията и всички други фигури на самоотнасяне, които Дерида обсъжда тук и навсякъде, не са фигури на затваряне, а на отваряне и това отваряне е отваряне към невъзможното, което прави така, че възможностите никога не са изчерпаеми, предопределени или докрай определени, предвидими. Но това не може да бъде показано, може само да бъде указано. При това всеки път по различен начин, защото всеки път се използват средствата на обекта на анализ, бил той философска система, социална практика, литературно произведение, политическа позиция. Няма метод, тъй като всеки път е нужно стратегически да се анализира конкретно как съответното нещо указва невъзможното, как указва случването на деконструкцията.

³³ Пак там, р. 256.

³⁴ Пак там, р. 260.

Бих искал да завърша с един въпрос, който всичко казано поставя пред изследователя. Означава ли всичко това, че никаква формализация не е възможна? Съвсем не. Но формата ще трябва да заработи другояче. В „Законът на жанра“ например, единствения пример, който тук ще разгледам, при това без да навлизам в детайли и да му отделя необходимото внимание, Дерида формализира тезата си за жанра, като използва теория на множествата и казва, че текстовете участват или са включени в жанр, но не му принадлежат. Тази хипотеза предполага разграничаване между принадлежност (*appartenance*) и участие (*participation*, което на български е предавано и като съдържане или включване): един елемент на дадено множество принадлежи на това множество; но съгласно аксиомите на Цермело-Франклин за отделянето и степенното множество е ясно, че един елемент А може да е подмножество на дадено множество Б, тоест всички елементи на това подмножество А да са също елементи на основното множество Б, без самият този елемент А да му принадлежи. Тогава се казва, че този елемент участва (или се съдържа) в множеството. Формално в теория на множествата принадлежността се отбелязва с \in , а участието или съдържането с \subset . Дерида посочва, че чертата за принадлежност към даден жанр сама не принадлежи на този жанр. Названието „роман“ не е елемент на романа. Всички черти на едно произведение за принадлежност към жанр позволяват на това произведение да бележи самото себе си, марката става ре-марка. Белегът за нещо отбелязва самия себе си и в това удвояване, белегът, който става отбелязване, марката, която става ре-марка, се изключва от множеството. „Ремарката за принадлежност не принадлежи.“³⁵ Това позволява *формулирането* на хипотезата:

„един текст не може да принадлежи на кой жанр. Всеки текст участва в един или няколко жанра, няма текст без жанр, винаги има жанр и жанрове, но това участие не е никога принадлежност. [...] Като се маркира жанрово, един текст се демаркира от жанра. Ако ремарката за принадлежност принадлежи, без да принадлежи, участва, без да принадлежи, споменаването на жанра няма да е просто част от корпуса.“³⁶

Очевидно в случая става дума за формализация. Но какъв е статутът на тази формализация? Собствената ми хипотеза гласи, че у Дерида подобни формализации – а в някакъв смисъл те са във всичките му текстове – могат да се разбират през

³⁵ Пак там, р. 245.

³⁶ Пак там.

понятието на ранния Хайдегер за *формално указване*. Формалното указване откъсва от материалния регион (и в това отношение следва формализацията, както я определя Хусерл в §13 на първия том на „Идеи“), но ни предупреждава срещу опасността от теоретическо нивелиране на феномена и държи указаното *in der Schwebe*, висящо, освободено от всякакви конкретни връзки и отношения.³⁷ В този смисъл формалното указване в своето предупреждение сочи към възможности както отвъд теоретичните предопределения, така и отвъд конкретните връзки на феномена. При Дерида тези възможности са свързани с невъзможното, което се случва. Дерида предлага стратегически формализации, всеки път наново, дори когато използва фигури, които по-рано вече е въвел,³⁸ като винаги използва средствата на онова, към което е насочено вниманието му, като инструменти, с които формално да указва към неговите непредопределени възможности, към неговото отваряне. Индексът така не указва контекст, а модалност, модалността на невъзможното, което отваря възможното, и невъзможното в смисъла на Дерида може само да се укаже, то не може да се покаже, не може да се представи. Деконструкцията не е метод, няма метод, защото има отваряне, случване на невъзможното, – но случване на невъзможното, което може стратегически да бъде указвано и така да се минава икономично отвъд ограничената и общата икономия към аиккономичното, чрез акт да се докосва онова, което не може да бъде актуално, шансът и рискът на идното.

³⁷ Виж Martin Heidegger, *Phänomenologie des religiösen Lebens*, Gesamtausgabe, Band 60, Frankfurt am Mein: Vittorio Klostermann, 1955, S. 63-64.

³⁸ По отношение на заетото от теорията на множествата разграничение на принадлежност и участие, доколкото ми е известно, Дерида го подема още само веднъж, години по-късно, в текст върху Елен Сиксу, но там то е свързано с играта между *set theory* и *jet theory* и е отнесено към въпроса за архива. Виж Jacques Derrida, *Genèses, gènèalgies, genres et le genie*, Paris: Galilée, 2003, pp. 84-85.